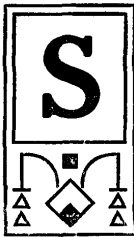

Scotus Viator Magyarországról.

Scotus Viator legújabb könyvét* utólérte mindazok sorsa, akik magyar politikai dolgokról az uralkodó klikkeknek kellemetlen dolgokat mernek elmondani: megrágalmazták, elferdítették, vagy agyonhallgatták. A művelt magyar közönség körülbelül ezeket a mende-mondákat tudja a munkáról: Valami zsidószármazású, a bécsi körök által felbérelt firkász, avagy a pánszláv politika által megfizetett külföldi zsumaliszta, vagy — a legjobb esetben — egy a tótok által becsapott naiv angol író nagy könyvet írt Magyarországról, mely durva megrágalmazása a magyar nemzet történelmének, jogainak, intencióinak. Aljas, rosszhiszemű vagy tudatlan pamflet, mellyel nem érdemes vitatkozni. Sőt újabban kisült, hogy plágium is. Holmi zug tót lapocskákból van összeollózva. Bárki is írta, bár honnan is vette: az egész könyv féktelen, fanatikus, tudatlan támadás nemzetünk ellen . . .

Ezeket, vagy ehhez hasonló kijelentéseket, olvashattuk sajtónk azon részében, mely nem a teljes agyonhallgatás taktikáját választotta a kényelmetlen idegen ellen. Ezt a nótát fújták hatalmas grófok s szegény kis vidéki pausálista közvéleményfaragók egyaránt.

A *Huszedik Század* és olvasóközönsége jól ismeri már ezt a kórust, hisz szemben találta magát mindannyiszor, valahányszor egy-egy komoly és bátor szó hangzott fel idehaza is, mely nyíltan megbírálta politikai és társadalmi állapotainkat.

Ennélfogva kettős kötelességünk a proskribált könyvvel behatóan foglalkozni: először, mert állami fejlődésünk legalapvetőbb problémá-

* *Racial Problems in Hungary*. London, Archibald Constable & Co. 1908. Ára 16 sh.

nemzetiségi kérdésről szól olyan hatalmas irodalmi apparátussal, amelyhez foghatót magyar könyvben is alig keresnénk; másodszer, mert egy idegen ügyéről van szó, kit írói becsületében támadtak meg s ki magát, mert egy természete szerint, csak igen kedvezőtlen körülmények között védheti.

A mű szerzője R. W. Seton-Watson angol publicista, aki az utolsó négy évet kizárólag a magyarországi nemzetiségi kérdés tanulmányának szentelte, hazánkat beutazta s tanulmányai érdekében — miként mindenkor pontos és szabatos idézetekből is látható — magyarul is megtanult. Közel 300 könyvet és brosúrát tanulmányozott át könyve megírásához, hogy a napilapokat és folyóirat irodalmat ne is említsük. És ez a hatalmas bibliográfia könyve végén nem pusztá dísz; a nagy anyag egy jó részére nézve magam is állíthatom, hogy szerző lelkiismeretes és éles kritikai érzékű kutató, kit sem magyar, sem nemzetiségi túlzásokkal félre vezetni nem lehet. Már a munka külső megjelenése is impozáns, nagy 540 oldal számos képpel — a tót nép életére, kultúrájára és vezéreire vonatkozókkal — statisztikai kimutatással és egy térképpel.

A könyv bevezető lapjait is elég elolvasni ahhoz, hogy minden jóhiszemű és elfogulatlan ember hite meginogjon a szerzőre szórt kifakadásokkal szemben: annyira komoly, művelt, határozott és jóhiszemű az a hang, mely a lapokról megszólal. Kibérelt lelkiismeretű ember így nem tud írni. (Tessék ezzel szemben elolvasni amaz urak írásainak hangját, szellemi és erkölcsi habitusát, akik a plágium vádját minden bizonyíték nélkül fölvetették. Micsoda különbség!)

Ezt az első impressziót a könyv minden lapja erősíti s végül az egésznek kritikai felülvizsgálása objektív igazsággá érleli. Lássuk magát a könyvet, már amennyire nagyon korlátolt terünk megengedi, kérve az olvasót, hogy a munka elolvasása alapján ő maga is bírálja felül következtetéseinket.

A főbb geográfiai és statisztikai adatok előrebocsátása után, szerző a kérdés történelmét adja elő a legrégebb időktől kezdve. Munkája e részében épen nem látom bebizonyítottnak szerző ama véleményét, hogy a „nemzetiségi kérdés modern értelemben a francia forradalom eredménye, de képtelenség volna elhatározó befolyását tagadni a középkor számos legnagyobb küzdelmeiben”. Ellenben igen érdekes a magyar nemzetiség fölemelkedéséről szóló fejezet, mely éles világot vet a 30-as és 40-es évek történetére s a türelmetlen magyar so vén politika folytonosságát a 19. század első felétől fogva kimutatja. E korszakot vizsgálva a „magyar nemzet gyalázója” így ír:

„Ez volt a magyar irodalom aranykora: Vörösmarty, Arany és Kisfaludy nevei fényt adnának bármely nyugati irodalom emlékeinek, míg Széchenyi politikai és közgazdasági írásai nemzetére oly hatást gyakoroltak, melyhez fogható kevés van a történelemben.” (39.)

Új és a magyar olvasó előtt jórészt ismeretlen adatokat találunk a tót irodalom kezdetéről szóló fejezetben, melyből látható, hogy a

nemzetiségi mozgalom alapokai és külső megjelenési formái minden népnél azonosak. A tót mozgalmat sem pánszláv agitátorok hozták létre, hanem a tót nép életében lefolyt nagy kulturális átalakulások. A nyelvfejlődés kutatóinak érdekes olvasmány lesz a tót nyelvjárások közötti küzdelem, mely Stur és társai propagandája folytán a közép-tót dialektus győzelmével végződik. A magyar és tót irodalmat a „pánszláv és magyargyalázó szerző” így állítja párhuzamba:

„A tót nyelv, mely hatvan év előtt ép oly sok fejlődési reménységet nyújtott, mint a magyar, most teljesen háttérbe szorult; mert a magyar irodalmi renesszánsz a tizenkilencedik század első felében egy csomó elsőrangú költőt teremtetett, kik európai hírnévre tettek volna szert, ha bármelyik nyugati nyelven írtak volna. A tót nyelvet ezzel szemben paralizálta a kedvezőtlen politikai helyzet, a tót művelt osztályok asszimilációja, a vezető írók által elfogadott, egymással vetélkedő dialektusok és a cseh irodalmi formák iránti előszeretet. „(48.)

A sors „kegyetlen iróniájának tekinti, hogy a tótok ellenfeleik erejét voltak kénytelenek gyarapítani” az által, hogy a magyar ügynek a két legfélelmetesebb előharcost adták: Kossuthot és Petőfit. Szerző e két nagy emberünkben tót renegátokat lát, ami ha igaz is, a leszámazási oldalról nézve, teljesen hamis beállítás lélektani és szociológiai szempontból. A renegát szóhoz rosszhiszeműség és üzleti érdek tapad, melyet nemcsak a férfiaknál méltatlan dolog föltételezni, hanem számos más asszimilált magyarnál sem. Ebben az esetben, valamint a probléma több más kérdésében szerző helyesebb álláspontra jutott volna el, ha nem izoláltan szemléli a magyar dolgokat, hanem a magyar nemzetiségi kérdésben nagy, általános világ-történelmi tendenciáknak csak egyik esetét látja. Akkor eszébe jutott volna számos angol „renegát” dicsőséges szerepe az ír-kérdésben, nem feledkezett volna meg arról, hogy létezett a nagyszerű, spontán és termékeny római asszimilálási folyamat is, és ma is folyik az Egyesült-Államokban; hogy ez a folyamat csak akkor káros és erkölcs-telen, hogyha erőszakos vagy korrump eszközökkel dolgozik, míg e nélkül a kulturahaladás leghatalmasabb faktora; hogy a magasabb kultúra és a nagyobb szabadság szükségkép vonz és beolvaszt, és ezt a magasabb standardot a 40-es években a forradalmi magyarság képviselte; hogy magyar „renegátok” is igen nagy szerepet játszottak nemzetiségeink mozgalmában. Hasonló szűkösséget és partikularizmust tanúsít a más fajbeliek, de különösen a zsidók asszimilációs folyamatával szemben is, mikor ezt írja:

„Hogy egy hamisító vagy egy bűnös el akarja rejteni személyazonosságát álnév alatt, természetes dolog; de nehéz megérteni, hogy bárki, aki atyjától tisztos nevet örökölt, képes legyen arról lemondani, kivéve a legkényyszerűbb okok esetét. Már pedig ez a demoralizáló szokás nagy pusztítást gyakorolt a magyar középosztály családi történetében; és kevés század fogja annyira megzavarni a huszonkettedik század geneológiáját. Tényleg, a modern Magyarország évkönyvei telve vannak emberekkel, akik „ötvenkrajcáros neveket” vettek fel. Toldy, a magyar irodalomról szóló egyik standard-mű szerzője, mint Schedel Ferenc született; Hunfalvy, az etnológus, mint Hundsdorfer; Munkácsy, a híres festő, mint Lieb; Vámbéry professzor, a kitűnő orientalista, mint Bamberger. A politikusok között Zsedényi, Irányi, Helfy, Komlóssy, Polónyi

a kevésbé jólhangzó Pfannschmied, Halbschuh, Heller, Kleinkind, Pollatschek névvel léptek az életbe. A jól ismert történész, Fraknói, levette Frankl atyjai nevét a magyar Akadémia tagjainak kérelmére s nem röstelte ezt amaz akadémikusoknak azzal a kívánságával indokolni, hogy magyar név szerepeljen egyik fő munkáján” homlokán. A névváltoztatás különös elterjedésnek örvend a zsidóknál s képesebbé tette őket, hogy mint a patriotizmus és a magyar kultúra misszionáriusai szerepeljenek. Miként a londoni pénzváltók ismeretesek voltak arról, hogy valamelyik híres skót klántól kölcsönözték ki nevüket, úgy a magyarországi Eierstockok és Löwenmuthok az arisztokratikus Tökölyi és Báthori neveket vették fel. Weiss, Kohn, Löwy, Weinberger, Klein, Rosenfeld, Ehrenfeld, Gansl, Grünfeld személyazonosságukat a Vészi, Kardos, Lukács, Bíró, Kis, Radó, Erdélyi, Gonda, Mezeipszeudonimok alatt rejtik el... A következő huszonhat parlamenti tag tényleg nem magyarabb, mint e sorok írója: Szerényi államtitkár (azelőtt Stern); Polónyi igazságügyminiszter (Pollatschek); Farkasházy (Fischer); Fenyvesi (Veigelsberg); Földes (Weiss); Hoitsy (Hojca); Horváth József (Horowitz); Kálósi (Grünfeld); Kelemen Sámuel (Klein); Lányi Móric (Lilienfeld); Lázár Pál (Weiss); Mezőfi (Morgenstern); Molnár (Berger); Pető (Pollacsek); Pilissy (Perger); Sándor (Schlesinger); Somogyi Aladár (Krausz); Szatmári (Sau); Vázsonyi (Weissfeld); Visontai Soma (*Veilsberg*). Őt úr a jól ismert Kohn nevet a Héderváry Lehel, Hódy, Kardos, Nagy, Ság és Szűnyog névvel cserélte fel. Ezek mellett (és ez a lista ép nem teljes) van még 88 magyarizált renegát, kiknek nevei még mindig elárulják eredetüket (187, 188. 1.)

Nos, ez a kép több szempontból is pontatlan, elferdített és igazságtalan, így mindenekelőtt egy csomó pontatlan információkon alapul (pl. Polónyi). Azután a zsidókérdés teljes félreismerésére mutat. Zsidó nacionalizmus történelmileg lehetetlen, és kulturális szempontból káros és hibrid képződmény. Minden komoly és szükséges nemzetiségi mozgalom végeredményben egy nagy nemzetiségi parasztosztályon épül fel: ez a bázis teljességgel hiányzik a zsidóságnál. Beolvadásuk és asszimilációjuk történelmi szükség. És természetes, hogy ez a beolvadás minden országban a legnagyobb kultúrerő irányában történik. Ehhez nem kell semmi ármánykodás vagy erőszak. A nemzetiségi középosztály beolvadt emberei közül számosan ugyanazon okok hatása alatt lettek magyarok. Az üzletszerű renegát típusa, aki a saját népe vitális életérdekeinek céltudatos elárulása árán lett képviselő vagy udvari tanácsos, aránylag újabb keletű képződmény. Idegen nevű magyar családjaink egy jó része olyan természetes okokból lett magyar, mint amilyen természetes okokból az állatfajok variálnak. Minden idegennevű vagy megmagyarosított nevű embert renegátnak mondani, óriási túlzás. Akkor renegátok voltak a galloknak azok az ezrei is, kik lelkesedéssel szívták magukba a római kultúrát; renegátok a normán hódítók, kik angol-szászokká lettek; renegátok Poroszország szláv őslakói; renegátok az Egyesült-Államoknak lelkes angolokká vedlett németéi, lengyeléi, íréi, magyarjai stb. Igenis a kierőszakolt és korrupt asszimiláló kísérletekkel szemben, melyek a dolgok természete szerint jórészt sikertelenek, folyik Magyarországon egy másik asszimilációs folyamat is, mely eredményes és sikeres, s mely kulturális fejlődésünk egyik jelentékeny tényezője. Ennek alapja a magyar Alföld

nagyobb termékenysége, a magyarság nagyobb kulturális, gazdasági és politikai ereje. Százazrekre rüg már ezeknek az asszimiláltaknak száma. Nyomában nem jár sem ármány, sem visszaélés, hanem a produktív erők békés fokozása. Ezt a nyugodt, fokozatos és biztos fejlődést inkább akadályozza, mintsem erősíti az a másik kényszer-asszimiláció, melyet Scotus Viator egyedül vett észre. A magyar zsidóság nagy része ehhez a természetes és jóhiszemű beolvadási folyamathoz tartozik. Hogy a zsidó uzsorás és a nagyszájú sovén üzletember sokban hozzájárult a nemzetiségi kérdés elmérgesítéséhez: azt mi sohasem tagadtuk, sőt ellenkezőleg, hevesen ostoroztuk ezeket a parazitákat. De minden politikai mozgalomnak meg vannak a maguk üzletemberei. Ez a természetes asszimilációs erő különösen igen hatékony a század negyvenes éveiben, a mikor az ország többi nemzetiségei mintegy váratlanul ébredtek fel az *una eademque nobilitas* szétfeszülő ködképe alól s első megnyilvánulásaik még az oly internacionális gondolkodó előtt is, mint Marx volt, úgy jelentkeztek, mint a bécsi abszolutizmus által életrehívott s mesterkélt *Konkurrenz-Nationalität*-ok, kik elmaradt paraszt-vallásos kultúrájukkal meg akarják bénítani a sokkal fejlettebb magyarság forradalmi erejét, s amikor még a legjobb gondolkodók is abban a jóhiszemű ábrándban éltek, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség bizonytalan posztulátumai képesek lesznek az összes nemzetiségek jogos igényeit kielégíteni.

A 30-as és 40-es évek számos sovén-jingo tünete mellett szerző nyomatékosan emeli ki azokat a jelenségeket, melyekből egy humánusabb és bölcsőbb politikai érettség tűnik ki. Itt különösen a Széchenyi István nemes alakját domborítja ki, aki 1843-ban a Tud. Akadémia ülésén hatalmas beszédben foglalt állást a türelmetlen magyarizálás politikájával szemben. De ezek a tiltakozások eredménytelenek voltak. Az okát e jelenségnek szerző helyesen ismeri fel:

„Nemesség és sajtó egyaránt ellenségesek voltak: a magyar művelt osztályok legalább is oly sovének voltak, mint ma, és a tótok, miként Magyarország többi szláv és latin népei, kevésbbé előnyös geográfiai és gazdasági helyzetüknél fogva, szerfölött csekély középosztállyal rendelkeztek s így csak igen korlátolt erőket állíthattak az extremisták csoportjával szemben.” (79.)

Úgy tetszik nekünk, hogy Scotus Viator olykor megfeledez az erről az egyedül helyes gazdasági és geográfiai kiindulóponttól, vagyis azokról a reális hatalmi erőkről, melyeken minden ország nemzetiségi kérdése nyugszik.

Színesek és nagyrészt igazságosak szerző leírásai az 1848-as forradalomról, s hogy nem elfogult s fanatikus, mutatja Kossuthnak ez a jellemzése:

„Ámbár miként már láttuk, felfogása a szabadságról épenséggel nem volt olyan eszményi, mint általában hiszik, mégis kétségtelenül a demokráciát és a reformot jelentette az ama korbéli Magyarországon és főleg neki köszönhető a parlamentáris reform és a jobbágy-felszabadítás két nagy reformja.” (90.) A forradalom véres eseményeinek feltárásában is, — őh mily rettetesen elferdítette előttünk az iskolai történetírás a magyarországi háború rémes borzalmaikat és okait s velük együtt a magyar történelem egyik legnagyobb tanítását! — mindenütt mértékettartó, kritikus és

méltányos a nézése. Az 1848. lipótszentmiklósi tót kongresszus határozatairól többek között ezeket írja ez a furcsa pánszláv agitátor: az a követelés, hogy

„minden népfaj saját nyelvén beszélhessen a központi parlamentben, az általános választójoggal kombinálva, a hangok egy Babelét teremtette volna meg, melytől semmi komoly munkát nem lehetett volna várni. Mindenekfelett pedig tartományi közgyűlések alkotása faji alapon, a legkomolyabb ellenvetésekre ad okot, ami Magyarországnak felosztását eredményezte volna legalább hat, de lehet kilenc szövetséges egységre s nemcsak a magyarok jogtalan politikai monopóliumát rontotta volna le, hanem azt a vezérszerepüket is, melyet nagy politikai tehetségük és fölényes kultúrájuk akkor is biztosítana számukra, ha oligarchikus privilégiumaikat feladnák . . .” (97.)

Mikor pedig egy-egy magyar tábormok kegyetlenkedéseit leírja, siet hozzátenni, hogy „a legtöbb közülök lovagias és nemes érzületével tünt ki”. (104.) Érdekes nagyon, hogy az 1849 júliusában megszavazott igen liberális szellemű nemzetiségi törvényről azt jegyzi meg lényegében, amit Horváth Mihály mondott:

„Ez a törvény, melyet ha 1848 márciusában szavaztak volna meg, talán az egész Magyarországot egyesítette volna a magyar igények támogatására, 1849 júliusában teljesen értéktelen volt, midőn az ország a dühöngő faji háború sebeitől vérzett s midőn ellenállhatatlan erejű orosz hadseregek közeledtek minden oldalról.” (105.)

A Bach-korszakról szóló fejezet mindenkit meggyőzhet arról, hogy írója nem a Ballplatz szóvivője: olyan szigorú és objektív ez a rajz. Egész nyíltan megmondja: „Bécs nem viseltetett igaz rokonszenvvel a nemzetiségek iránt, hanem egyszerűen faltörő kosznak használta Budapest ellen...” (110.) Thun rendszerét is elítéli, midőn kijelenti, hogy ennek „jóindulatú idealizmusa nyílt üldözésbe degenerálódott s nem mondunk vele sokat, midőn azt állítjuk, hogy a protestáns autonómia elleni támadása megpecsételte az abszolutizmus sorsát Magyarországon.” (113.) Objektivitása elég erős arra is, hogy ne feledkezzék meg Kossuth megváltozott álláspontjáról, melyet az emigráció alatt a nemzetiségi kérdésben tanúsított. Részletesen ismerteti Kossuth nagystílusú törekvéseit a nemzetiségek kibékítésére.

A kiegészítés előzményeinek leírásában „nemzetünk rágalmozója” így ír:

„Az 1861. ülésszak mindig dicsősége fog maradni a magyar parlamentarizmusnak; az a méltóság és állhatatosság, mellyel a nemzet jogait és hagyományait megvédték, Deák Ferenc szellemét tükrözi vissza, akinek nemes alakja uralkodott a viták felett.” (119.)

Az 1861. turócszentmártoni tót gyűlés határozatait ismertette pedig ez a „tót bérenc” szigorúan elítéli a tótok illiberális álláspontját a német kisebbséggel szemben. (122.) Ugyanezen a lapon van az egész könyv legelkeseredettebb hangú támadása Grünwald Béla: *A felvidék* c. brosrúrája ellen; ez a kifakadás tényleg fájó a *Régi Magyarország* írójával szemben, kinek emléke nekünk is kedves és feledhetetlen. De ha eszembe jut, hogy magam is milyen kínos érzelmekkel olvastam ezt a durvahangú és faji fanatizmustól elvakított

brosúrát (melyet Mudron komoly és előkelő hangú válasza még elviselhetlenebbé tesz), elképzelhető, hogy a finom és méltányos formákhoz szokott angolt hogyan diszpusztálhatta ez a füzet.

Az 1861. parlamenti bizottság jelentését a nemzetiségi kérdésről hosszasan és érdeme szerint méltányolja, s úgy találja, hogy annak szellemét

„báró Eötvös József írásai és eszméi inspirálták, aki Deák intim barátja volt és a tizenkilencedik század politikájának legvonzóbb egyéniségei közé tartozott.” Eötvös eszméit részletesen ismertetve helyesli alaptételét, mely szerint „a nyelvek abszolút egyenlősége oly államban, mint Ausztria-Magyarország, összeegyeztethetetlen az alkotmányos étellel és szükségkép abszolutizmushoz vezetne.” (126.)

A kiegyezési események kapcsán fontosságához mérten kimerítően foglalkozik a nemzetiségi törvénnyel és oda konkludál, hogy

„bár az 1868. nem-magyar vezetőférfiak erősen megoponnálták, mint igazságtalant és megnefelelőt, kétségtelen mégis, hogy követőiknek óriási többsége meg lett volna elégedve azokkal az igazi nemzeti garanciákkal, melyeket ez a törvény tartalmazott. De szerencsétlenségre Deák követőinek türelmetlensége megakadályozta annak végrehajtását és a párttekintetek évről-évre kevésbé tették hajlandóvá a kormányt arra, hogy a nemzetiségeknek concessiókat tegyen.” (142.)

Ebben a folyamatban helyesen domborítja ki Tisza Kálmán káros szerepét, de nem kellőleg fogja fel ezt a férfiút, mikor azt írja róla, hogy „egykori radikális reputációja nem akadályozta meg őt abban, hogy tipikus reakciós burzsoává váljék.” (149.)

A könyv többi része a nemzetiségi törvény elferdítésének, kijátszásának vagy erőszakos félretételének folyamatát rajzolja meg a tények és adatok olyan tömegével, mely magyarországi írónál is meglepő volna. Ezek a tények és adatok rendszerint ellenőrizhető hivatalos vagy félhivatalos forrásból vannak véve, de számos közülök helyszíni magáninformációkon alapszik. Ezen utóbbiak pontosságát természetesen ellenőrizni nem tudom, de bizonyíthatom, hogy azok jórészt megegyeznek a magyar nemzetiségi politika általános szellemével, valamint a saját tapasztalataim s megfigyeléseim eredményeivel, melyeket nem-sokára közzé fogok tenni.

A nemzetiségi törvény kiforgatása kapcsán, részletesen ismereti Mocsáry Lajos bátor és férfias ellenakcióját, melynek egyedüli eredménye az lett, hogy pártja, Polónyi Géza intervenciójára számúzi a magyar politikából ezt az önzetlen és érdemes férfiút.

A gazdasági okok nem eléggé kimélyített ismertetésében, melyek a dolgok fejlődését befolyásolták, többek között ezt az igen figyelemreméltó megjegyzést teszi:

„Ama reformok változatossága és nagy száma, melyek szükségesek voltak arra, hogy Magyarországot modern állammá tegyék, végzettszerű kísértés volt az igazi magyar számára. Ahelyett, hogy részt vett volna országa ipari fejlődésében, miként a nagy Széchenyi akarta, az egész kereskedelmet a zsidóknak hagyta s a politika arisztokratikusabb pályájának szentelte magát, azzal az eredménnyel, hogy a huszadik században kereskedelem, pénzügy,

zsumalisztika csaknem kizárólag zsidó monopólium Magyarországon. A törvényesség iránti magyar szenvedély, melynek annyi példája van a magyar történelemben s mely legnemesebb kifejezést nyert Deák Ferencben, a fajni sovizmus pusztító hatása alatt fokonyként az üres törvényes formák szenvedélyévé degenerálódott . . . (200.)

Nagyon érdekesek szerző azon fejtegetései is, melyek a nemzeti-ségi politika tanügyi vonatkozásait illetik, de hogy ezeknél sem követ elfogult nemzetiségi álláspontot, bizonyítja ez a mélyrelátó megjegyzése:

„Középmagyarország magyar parasztsága szellemi és anyagi előrehaladásától függ a magyar hegemonia állandósága az államban, de a kiegyezés óta oly kevés történt érette, hogy a kivándorlás láza megtizedeli sorait és az itt maradottakat a szocialista doktrínák hatották át és elidegenedtek a magyar állameszmétől. Az antidemokratikus választójog még mindig elrejteti ezt a ténytet a felületes megfigyelő szeme elöl, de ennek tudata megkeseríti az uralkodó kaszt életét s meggondolatlan represszív rendszabályokba kergeti őket.” (211.)

Hogy mennyire körültekintő és minuciózus nemcsak intézmények és akciók, hanem a közhangulat apró, jellegzetes változásainak felkutatásában is, azt érdekesen illusztrálja ez a feljegyzése: Tisza Kálmán kemény bánásmódjával a nemzetiségekkel szembe állítja

„Deák magaviseletét Rannicher szász képviselével szemben. Miután ez az utóbbi keményen tiltakozott Erdélynek Magyarországgal való uniója ellen, Deák hozzámment, kezét szorított vele s nem magyarul, hanem németül így szólt hozzá: *Alle Achtung vor einem solchen Deutschen!* Sajnos ilyen magaviselet lehetetlen volna a magyar parlamentben, melyben a nemzetiségi képviselöket gyakran nevezik disznóknak és árulóknak és ahol oly magas pozíciójú képviselő mint Ugron úr Aehrenthal bárót „szamárnak” nevezi. *Ou sont les neiges d’antan?*” (212.)

De a mi a hivatalos Magyarországot Scotus Viatorral szemben olyan vak gyűlölködésre ragadta, az főleg az az öt fejezet, mely az adminisztratív bajokról, a választási korrupcióról, a gyülekezési jogról, a nem-magyar sajtó üldözéséről és az igazságtalan politikai perekről szól (234—331.) Ezek a súlyos s le nem tagadható tényekkel megtömött fejezetek a nyugati kultúrember erkölcsi felháborodását tükrözik vissza, melyet a jogrend Potemkin falva mögött rejtőző erőszakos osztályuralom váltott ki az angol parlamentarizmus és szabad megyei *self-government* levegőjén felnőtt publicistában, Tisztán látása és ítéletének biztossága ezekben a kérdésekben, melyeknek megértését a magyar élet lokális koloritja az idegen számára oly szerföltött nehézzé teszi, egyenesen meglepő. Tisztán látja, hogy

„a vármegyei törvényhatóságok, melyek egykor a magyar alkotmány bástyái voltak, ma pusztán a nagy földbirtokos családok és ama képtelen és türelmetlen hivatalnokok védelmezői, kik ezen családotól fügnek.” (234.) . . . „Ama bizonytalanság, melyet a hivatali megbízás rövidsége és a helyi politika szenvedélyei keltenek, a hivatalos buzgalom és kötelességtudás ellen működik és az állami tisztviselők energiáikat a pártérdek szolgálatának szentelik, melynek megválasztásukat köszönik és amelytől existenciájuk függ. Rövid hivatalos órák, nemtörődömség, a hátralékok felgyülemmlése számos megyében általánosn elterjedt; sok tisztviselő anyagi erején felül él; kártya- és

szerecsenjátékok mindennapos bűnök . . . Számos ember közszolgálatba lép közvetlenül az érettségi vizsga után, beiratkozik valamely jogakadémiára és így boldogul anélkül, hogy egyetlenegy előadást meghallgatott volna ... „Teljesen hibás dolog a magyar vármegyei rendszert képviselőinek nevezni a szó igaz értelmében, mivel a törvényhatósági gyűlés választott tagjai a népességnek csak egyetlen osztályát képviselik s mindenkép kisebbségben vannak az állandó és nem választott tagokkal szemben.” (242.)

És borzasztó, de sok esetben igaz, mikor így kiált fel:

„Alig túlozunk, mikor azt mondjuk, hogy a magyar hatóságok kevesebb respektussal vannak a nemzetiségek nyelve iránt, miként a hódító hadsereg a meghódított országgal szemben; és ahol ilyen kevés a méltányosság, nevetséges lelkes lojalitást várni az áldozatok részéről.” (246.)

A választójogi rendszerről szóló fejtegetései annyiban tévesek, hogy általánosságban nem lehet azt mondani, hogy az erdélyi cenzus kedvezőtlenebb volna, sőt a választási rendszer egészben véve nem kedvező a magyarságra nézve, mivel igen gyakoriak az apró nemzetiségi kerületek, míg a magyar parasztság ezrei vannak egy-egy kerületbe besorozva.* Persze eme bölcs beosztás fölött végeredményben az a „hazafias” szempont vezetett, hogy könnyebb néhány száz, mint több ezer románt megvenni és lepálíkáztatni. Már pedig nyílt titok, hogy a „szabadelvű rendszer” választási dinamikája azon alapult, hogy a magyar, túlnyomó részben függetlenségi parasztnépet leszavaztassa a perifériák elmaradt és *gutgesinnt* kormánypárti nemzetiségeivel. De a kép, melyet az egész rendszerről megrajzol ép oly lesújtó, mint találó:

„Röviden, a mai választójog mellett a nem-magyarok és a munkásosztályok alig egyebek, mint politikai heloták. Nincsen semmi látszata (*pretence*) a demokratikus képviselőnek; avagy inkább sok-sok látszata, de abszolúte semmi realitása . . . A magyar választójogot ha nem is teljesen monopolizálja, de ténylegesen uralkodik felette két osztály — a gentry és a zsidók.” (252—253.)

De nemcsak választásunk belső mechanizmusait ismeri, hanem a külsőt is:

„Minden általános választáskor a magyar hatóságok a közös hadsereget veszik igénybe, hogy a „rendet tartsa fenn”; a Magyarországon állomásozó ezredeket elégteleneknek tartják és új bataillonok érkeznek Galiciából és Styriából . . .” (256.)

A községi jegyző, a falusi uzsorás választási tevékenységét is jól ismeri. Az „erőskezű” választások borzalmaikat pedig képzeletében úgy átélté, mint ellenzéki korában Apponyi Albert. A hírhedt Markovics-féle választásról (1906) megjegyzi:

„Más országban hasábokat írtak volna róla szenzációs részletekkel és méltatlankodó tiltakozással. Magyarországon még egy szerkesztői megjegyzésre sem méltatták. A ma uralkodó korrupciónak nem lehet ékezebb bizonyítéka, mint ez a természetellenes közömbösség.” (262.).. ”A pénzt, melyet Angolországban nyilvános helyiségek kibérelésére és a vidéknek röpíratokkal és röpívekkel

* Így Ráczy Gyula barátom számítása szerint, míg a Duna-Tisza közén 3,662.496 főnyi népességre 64 képviselő esik, addig Erdélyben 2,634.705 emberre 74.

való elárasztására fordítanak, Magyarországon a választó torkának felfrissítésére költik.” (263.)

Azt is látja — bár szerzője tisztes intencióját elismeri — hogy a Széll-féle törvény sem biztosítja a választások tisztaságát,

„mivel ez a törvény is egyenesen szankcionálja a megvesztegetést bizonyos meghatározott formák között. Más szavakkal a jelölt saját költségén viheti választóit az urnához, a távolból jövőket étellel és itallal elláthatja s egyes választókat házában megvendékelhet, „amennyiben ez a rendes vendéglátás határait nem lépi túl”. (263.)

A hivatalos erőszak tényeit nemcsak a nemzetiséggel, de más ellenzéki jelöltekkel szemben is feljegyzi. És eme súlyos konklúzió igazsága nem fog meglepni egy magyar kultúrembert sem:

„Nyilvánvaló, hogy ez a választási rendszer, mint aminőnek láttuk, távol attól, hogy méltó legyen egy országhoz, melynek alkotmányos bullája a 13. századból való, valóságban túlszárnyalja Angliát a *Reform Bill* előtti legkorruptabb korszakában is és napjaink *Tammany*-át is. Ennek a rendszernek oly sok a hibája, hogy nehéz megmondani, hol kezdjék el a reformot, ami azonban nem szolgál a kormány mentségéül annak további halasztásáért. . . .” (268.)

A mai Magyarország legnagyobb székelye, az egyesülési és gyülekezési jog ázsiai állapotának megismerése szerzőt erre az ítéletre jogosítja:

„Azok, akik személyes szabadságról beszélnek Magyarországon, vagy nem ismerik tárgyukat, vagy szándékos ferdítésben vétkesek. Egyszerűen nevetséges a polgár szabadságáról beszélni oly országban, melyben bármiféle, nyilvános vagy magánegyesületek, társaságok, klubok léte a kormány engedélyétől függ s melyeket bármely percben fel lehet oszlatni miniszteri rendelettel; ahol a belügyminiszter egy politikai kört, mint törvénytelent feloszlatathatott; ahol a nyilvános gyűlések előzetes bejelentése nem csupa formalitás, hanem ahol a közhatalóságok ezt a kötelezettséget minden ellenzék elnémítására használják; ahol gyermekeket az iskolából elcsapnak, mert az utcán anyanyelvükön beszéltek;* ahol politikai vétkeket heteken és hónapokon kihallgatlanul tartanak vizsgálati fogságban; ahol képviselőjelölteket letartóztatnak vagy elnémítanak; ahol a választási beszédet gyakran bünténynek minősítik; ahol a képviselőket megakadályozzák abban, hogy beszámolót tartsanak s a parlamenti immunitást pusztán politikai okokból felfüggesztik.

Az olvasó nem lesz hajlandó elhinni, hogy ilyen dolgok a tizenkilencedik században lehetségesek oly országban, mely azzal dicsekszik, hogy a legrégebb alkotmánya van a kontinensen. De aki az előző lapokat figyelmesen elolvasta» valószínűleg megértette, hogy az angol és a magyar intézmények közötti hasonlatosságok, melyekről a magyar államférfiak oly bőbeszédűen szólnak, felületesek és nem lényegesek. *Habeas Corpus*, sajtószabadság, a bírói működés szigorú elválasztása a közigazgatásitól, az egyesülés és gyülekezés teljes szabadsága — oly fogalmak, melyek a magyar szellemtől teljesen idegenek és lehetetlenek is egyetlen faj politikai monopóliuma mellett.” (274.)

Hieronymi hírhedt rendeletéhez, mellyel a román nemzeti pártot feloszlatta (1894) és a melyet szerző a függelékben egész terjedelemben közöl, ezt a kommentárt fűzi:

* Ezt a pontot nem találom kellőleg bebizonyítottnak.

Ezen az alapon az ír nemzeti párttól, melynek nyílt célja a Nagy-Britanniával való kapcsolat felbontása s mely létét az ír nemzetiség elvére alapítja meg lenne tagadható a császári parlamentbe való bebocsátás, mert ez a párt a politikai egységre romboló hatású.” (278.)

De nemcsak a nemzetiségek politikai jogainak megsértését írja le a dokumentumok szinte fárasztó sorával, hanem a szociáldemokrata-pártnak szorongatott és gyakran jognélküli állapotát is. Részletelesen felsorolja a nemzetiségekre és szocialistákra kirótt pénz- és szabadságbüntetéseket is. Utóbbiak táblázatos kimutatása a függelékben egyenesen megdöbbentő hatású.

Nem kevésbé sötét és fájdalmas fejezet a nemzetiségi sajtó üldözéséről szóló és a fején találja a szegyet, mikor így kiált fel:

„Valóban, a kiegyezést követő egész időszak alatt egyetlen magyar lapot sem fogtak perbe a nemzetiségek elleni izgatás címén, bár az egész sajtó évről-évre a leggyalázkodóbb és a legmérgesebb támadásokat visszhangozta a nem-magyarokkal szemben.” (299.)

Az „egész” sajtó, ez túlzás. De tény, hogy egy jó része a legvadabb s legvéresszajúbb sovinizmusban tetszeleg.

Ezeket a szomorú fejtegetéseket a csernovai vérengzés borzalmainak leírása fejezi be, mely napjaink történetének legszégyenleesebb lapja az utókor számára. E tragikus képnek mintegy enyhítésül három érdekes és gazdagon illusztrált fejezet következik négy tót szakember tollából a tót nép művészetéről, költészetéről és dalairól.

Befejező fejezetében szerző konklúzióit foglalja össze és minden baj okát abban találja, hogy az összes politikai hatalom „a befolyásos nemesek és papok, a professzionátus politikusok és a zsidó pénzemberek kis klikkének kezében koncentrálódnak”. (392). A nemzetiségi kérdés jövő kialakulását vizsgálva, helyesen utal a magyarosítás nagy nehézségeire. Nagyon éles és helyes fejtegetése az is, mellyel a pán-szláv mesét kellő értékére redukálja, kimutatva, hogy a tótokat reális kulturális kapcsok Prágához és nem Szt.-Pétervárhoz fűzik s ezeket a kapcsokat is mesterségesen erősítette az intoleráns magyar politika. Az ú. n. dákorománizmus lényege is itt keresendő. Ezt a két utópisztikus tendenciát kirekesztve a jövő reális lehetőségei sorából, a *Gross-Oesterreich*-t sem találja sem keresztülvihetőnek, sem helyesnek. Ezen terv legutolsó Renner-féle koncepciója sem elégíti ki a praktikus angol reális érzékét, aki jól látja, hogy a nemzetiségi kérdést a magyar demokráciának kell megoldania a maga erőforrásai alapján, az ország területi feldarabolása nélkül. E nagy reform kereteit ezekben a fő pontokban lehet véleménye szerint összefoglalni:

I. A parlamenti választójog kiterjesztése széles alapon.

II. A megyei önkormányzatnak valódi népies alapra helyezése, a nép nyelvi és kulturális igényeinek önkormányzati kielégítése, az egységes magyar államnyelv sérelme nélkül.

III. Az első fokú bíróságokban a tárgyalás a nép nyelvén folyjék.

IV. Az egyesülési és gyülekezési jog biztosítása.

V. Kérelmezési jog bárkinek a saját nyelvén.

VI. Sajtószabadság. A nemzetiségi igazgatás büntetése a magyar sajtóval szemben is.

VII. Népoktatás az 1868: XL. t.-c. szellemében.

VIII. A nemzetiségi nyelvek párhuzamos használata az adózásban.

IX. A *laudatio eriminis* büntetésének teljes eltörlése.

X. A parlament tagjainak teljes immunitása.

XI. „A bot alkalmazása a fegyver helyett a csendőrségnél, vagy legalább is szigorúbb rendszabályok alkalmazása a csendőrök provokatív és durva magatartása ellen, mely gyakran vezet vérontásra.”

XII. Tiszta megkülönböztetés tétele a „*Hungarian*” és a magyar között minden törvényes iratban és hivatalos jegyzékben.

A „pánszláv agitátornak” ezek a javaslatai (409—412.) csodálatosképpen a legmerevebben ellenkeznek az osztrák teoretikusok és az ortodox nemzetiségi írók javaslataival, de tökéletes megegyezésben állanak a nemzetiségi politika azon elveivel, melyeket Deák és Eötvös állítottak fel s amelyeket valódi lényegéből, modern európai szelleméből kiforgatott az utóbbi félévszázadnak egyre növekedő osztály- és faji uralma.

Mindössze az utolsó pont lesz a magyar olvasó előtt érthetetlen, mert az szerző egy sajátságos teóriájával van összefüggésben. Ő ugyanis azt tartja — és ez az álláspont a rendi felfogásnak mégis felelt — hogy az egységes politikai nemzet, *populus hungaricus* gyűjtőneve a magyaron kívül az összes nemzetiségeket is (akkor a nemeseket) magában foglalta. Ellenben az új „magyar nemzet” neve kizárólag egyetlen fajra, a magyarságra vonatkozik. Szerző a régi állapotot szeretné visszaállítani, ami sok visszavonásnak véget vetne s ebben az az érzületben ajánlja könyvét *A hungar nemzetnek*. Az eszme kissé naiv, mert vajon lehet-e egy neologizmussal mélyreható ellentéteket kiegyenlíteni?! Ez az álláspont angolosan ortodox s nincs bizalmunk benne. Ellenben az első XI. pont szelleme alkalmas volna a nemzetiségi béke helyreállítására.

* * *

Ha összegezni akarom benyomásait erről a szép és termékeny könyvről, azt kell mondanom, hogy a kép, melyet a modern Magyarországáról fest, itt-ott elnagyolt, a perspektíva sem mindig jó s egyes részek színezése disszonáns: de egészben véve a magyarországi nemzetiségi probléma olyan mély, alapos és teljes feltárása, mely csakis Eötvös munkái mellé állítható, mert ha filozofikus és szociológiai áttekintése jóval csekélyebb is, történelmi és ténybeli tudása nem kevésbé erős és emellett oly laboratóriumi anyaggal dolgozik, mely Eötvös rendelkezésére nem állott.

Természetesen ez az ítélet nem jelenti azt, miként már fentebb említettük, hogy szerző rengeteg tényhalmazát minden esetben hitelesnek tartanám. Ellenkezőleg, tévedéseket nagyon is sűrűn fedeztem fel. (így a fentebb kiemelteken kívül pontatlanok és egyoldalúak a közlekedési politikára vonatkozó fejtegetések (254); az abszolút korszak sajtótörvénye már nincs érvényben Erdélyben (172); nem lehet általánosságban a nemzetiségi egyházak „szerfeletti szegény-

ségéről” beszélni (224); nagyon valószínűtlenek egy német író nyomán a vármegyei tisztviselők képesítésére vonatkozó adatai; Perczel sosem volt igazságügyminiszter (317) stb.) És valószínű, hogy szakemberek az egyes kérdésekben még több pontatlanságot találnának.

Hiányai mellett is, mint politikai tett örvendetes jele az időknek, bizonyítva, hogy a külföld figyelve felénk fordult, annak közvéleményét többé pezsgős palackok között és arisztokrata zsúrokon elaltatni nem lehet. Hogy a kitűnő idegen szavaival éljek, én is hiszem: *La verité est en marche.*

Persze, idehaza hatása egyelőre csak gyűlölködés és harag felkeltése az uralkodóknál, az elkeseredés erősítése az elnyomottaknál s néhány kevésszámú művelt ember felvilágosítása lesz.

De vajon akárminő jeles utas fel tudta volna-e világosítani a nagy választójogi reform előtti feudális Angliát az ír-kérdésben elkövetett brutalitások káros és méltatlan voltáról? A nagy reform után pedig néhány évtized alatt Gladstone-ék képesek voltak átgyúrni egy sok évszázados bornírt, dühöngő és véres közvéleményt.

Talán nálunk is így lesz, talán, teljesülni fog Scotus Viator reménye:

„Természetesen egyetlen sovén magyar sem fog hitelt adni egy oly rágalmozó és fanatikus írónak, mint amilyen én vagyok, midőn azt mondom, hogy ezt a könyvet Magyarország iránti minden gyűlölt-ség nélkül írtam. Talán tíz év múlva, midőn az általános választójog a demokrácia egy életerős árját hozta létre és a faji türelmetlenség és osztálytörvényhozás mai orgiája elapadt, lehetséges lesz, hogy a magyarok is elismerjék ezt”. (XIX.)

Jászi Oszkár.

